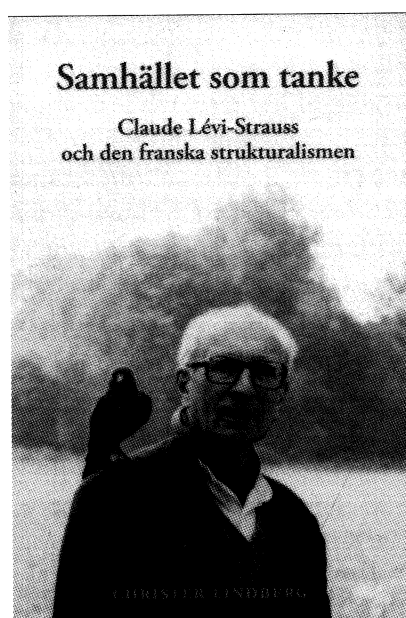

Anmälningar och notiser

Kommunikation från inre rum – om Claude Lévi-Strauss och hundra år på egen fason

Christer Lindberg, *Samhället som tanke: Claude Lévi-Strauss och den franska strukturalismen*. Lund: Arkiv förlag, 2009.

Begreppet strukturalism är starkt förknippat med antropologen och civilisationskritikern Claude Lévi-Strauss. Under ett par decennier kring 1960 hade Lévi-Strauss en central ställning i det internationella (läs: det intellektuella franska) forskarsamhället, och vid sidan av honom verkade ett stort antal framträdande forskare med strukturalism i fokus. Några

av dessa profiler har fångats i en numera klassisk karikatyrteckning (se nästa sida), där Michel Foucault leende med utsträckt hand är den som docerar, Roland Barthes lyssnar något tillbakalutad, Jacques Lacan tittar skeptiskt (tycks det) på från sidan medan Lévi-Strauss är försvunnen i en text – alla är de endast iförda bastkjolar. Det är fyra ”hövdingar” som sitter här. Till kretsen kan också räknas namn som till exempel Louis Althusser och Roman Jakobson.

Bakgrund, inriktning och olikheterna mellan de så kallade strukturalisterna var stora, de verkade i olika discipliner, och flera av dem ville nog inte utan invändningar sätta epitetet strukturalist på sitt visitkort. De flesta lämnade också scenen redan i början av 1980-talet. Barthes blev påkörd av en lastbil och dog 1980, Althusser insjuknade i sinnessjukdom samma år, Lacan avled året därpå, Jakobson dog i Boston 1982 och Foucault dog i aids 1984.

Claude Lévi-Strauss överlevde dem alla och dog först i oktober 2009, nära 101 år

gammal. Frågan är då i vilken utsträckning strukturalismen har haft samma överlevnadsförmåga som Lévi-Strauss? Lunda-antropologen Christer Lindberg närmar sig svaret(n) i den välskrivna volymen *Samhället som tanke* (2009); en resonerande och granskande introduktion till Lévi-Strauss liv och vetenskapliga gärning.

Strukturalismen (som tankeform) i Lévi-Strauss tappning hade sin utgångspunkt i synen på att kulturella organisationsformer och trosföreställningar är manifestationer av omedvetna mentala strukturer som beror på den mänskliga tankens natur. På samma sätt som språket fastställs av grammatiska regler är människans kulturyttringar till stor del formade av en slags omedveten ”grammatik”. Lévi-Strauss har också själv i en artikel framhållit att ”Strukturalismen är inte en filosofisk doktrin utan en metod” (1967). Hans arbeten om strukturell antropologi är huvudsakligen metodologiska, och som Christer Lindberg understryker det: ”termen ’struktur’ står för

de modeller med vilkas hjälp han söker en bakom- eller underliggande ordning, tematiska variationer och transformationer”.

Lévi-Strauss hävdade att strukturalismen egentligen varken var något nytt eller revolutionerande. Det var en tankemässig trend som funnits närvarande från renässansen till 1800-talet och till våra dagar. Vad han försökte visa var, som Lindberg också framhåller, att människan lever i sin kultur och kulturen i henne. Världen är strukturerad och människan som individ rör sig inom detta ramverk. Strukturalismen försöker finna de dolda, omedvetna eller primitiva tankebanor som tros avgöra den mänskliga kulturens och relationernas yttre realiteter. Med det epokgörande arbetet *La pensée sauvage*, 1962. (*Det vilda tänkandet*, flera svenska uppl., bl.a. 1971 med förord av Tomas Gerholm), vill Lévi-Strauss visa att människan intellektuellt är enhetlig och att det egentligen inte finns någon avgörande skillnad i sättet att tänka mellan de mest ”primitiva” stenåldersmänniskor och de mest ”moderna” nutidsmänniskor.

Det vilda tänkandet gjorde Lévi-Strauss kontroversiell och han fick inte stå emot-sagd. Han blev kritiserad för att vara både historielös och för att mystifiera det etnografiska, och för att vara blind för vetenskapens begränsningar. Den vanligaste invändningen var att Lévi-

Från vänster: Michel Foucault, Jacques Lacan, Claude Lévi-Strauss, Roland Barthes. Karikatyr av Maurice Henry, publicerad i Quinzaine Littéraire, 1 juli 1967.

Strauss stod för ett komplicerat tänkande som inte ledde till någonting. Han ansågs krävande och elitistisk och ställde höga krav – läsningen bjöd på motstånd. Lévi-Strauss gick sällan i svaromål men underströk att vetenskapen naturligtvis aldrig kommer att ha svaren på alla frågor som ställs. I samma takt som de vetenskapliga frågeställningarna besvaras kommer nya problem i dagen. Det strukturalistiska antropologer sysslar med, menade han, är att göra tolkningar, och han påpekar att varje uppställd hypotes endast har ett relativt värde. Resultaten behöver inte falsifieras och han ifrågasätter om detta över huvud taget är ett kriterium som är relevant för humaniora och samhällsvetenskap.

Strukturalismen hade sin storhetstid under 1960–1970-talen, och övertog den roll som existentialismen spelat fram till 1960-talet. Existentialismen med Jean-Paul Sartre i spetsen hade till stor del satt dagordningen för den intellektuella debatten under efterkrigstiden – man hade satt jaget, individen och det

subjektiva i centrum. Lévi-Strauss bröt mot detta, och under intryck från lingvistikens ersatte han de subjektiva valen med att söka efter personliga strukturer. Genombrottet var stort och Lévi-Strauss gick i öppen polemik mot Sartre. Mellan åren 1966–1977 var strukturalismen Claude Lévi-Strauss den mest citerade antropologen i världen. Låt vara att Lévi-Strauss blygsamt (eller ironiskt) menade att merparten av citeringarna bestod av kritiska och ifrågasättande artiklar och kommentarer rörande hans texter. Under 1980-talet när strukturalismen sedan länge hade upphört att vara en tongivande tankeströmning tycks Lévi-Strauss också (åtminstone i sina texter) allt mer ha lämnat själva ordet strukturalism bakom sig. Nu var det den så kallade ”poststrukturalismen” som var på allas läppar i den intellektuella debatten.

Frågan om tänkandets villkor löper som en röd tråd genom Lévi-Strauss många arbeten. I stor utsträckning tycks han ha gått sina egna vägar och gjorde sig en intel-

lektuell karriär i marginalen av det traditionella universitetssystemet. Han lär ha varit (klädsamt) blygsam, upplevt sig som solitär och uppträdde med en nedtonad men självkritisk hållning. Christer Lindberg menar att man här möjligen kan finna svaret på Lévi-Strauss intresse för antropologin och hans nyfikenhet på främmande människors livsvärldar. I boken *Spillror av paradiset* (2000; orig.uppl., *Tristes tropiques*, 1955), som för övrigt gjorde honom känd för en större fransk publik, ställer Lévi-Strauss själv frågan: "Vad är egentligen den etnografiska forskningen? En normal yrkesutövning som alla andra, med den skillnaden att kontoret eller laboratoriet ligger några hundra mil från ens bostad? Eller är det en följd av ett radikalare val, en revolt mot det system man är född och uppväxt i?"

Idéhistorikern Christina Schmidt är också inne på samma spår i sin avhandling *Nostalgisk längtan och iskallt förnuft* (2007), i vilken hon diskuterar kring Lévi-Strauss som civilisationskritiker. Första meningen i hennes avhandling är i all sin enkelhet kort men samtidigt dramatisk: "*Lévi-Strauss texter andas sorg.*" Han skriver i moll och han tycks vantrivas med delar av sin egen kultur. Dessa drag hos Lévi-Strauss

har delvis skymts av den dominerande bilden av honom som rationell strukturalist.

Spillror av Paradiset från 1955 och hans senaste stora arbete *Saudades do Brasil* från 1994 uttrycker vemod (saudades), melankolisk längtan eller nostalgi. Båda böckerna handlar om de folkgrupper som Lévi-Strauss mötte under tre expeditioner i Brasilien redan under senare delen av 1930-talet. Framträder här bilden av en romantisk och nostalgisk, mångbottnad och (även) motsägelsefull tänkare.

Att läsa Lévi-Strauss' böcker kan, menar Schmidt, liknas vid att ge sig ut på fältforskning i främmande land. Läsaren tvingas lämna inömta kategorier, och hon måste även vara beredd på att möta den kyla och distans som författaren skapar mellan text och läsare. Man måste därför läsa Lévi-Strauss "på samma sätt som en antropolog närmar sig en främmande folkgrupp – *inifrån*, på dess [egna] villkor i en hermeneutisk tolkningsprocess. Vad man då möter är snarast en 1800-talsromantiker och civilisationskritiker." Här finns också pessimistiska stråk i Rousseaus anda, med en känsla av bedrövelse över all den ödeläggelse och förstörelse av natur och kultur som den västerländska civilisationen faktiskt orsakat.

Lévi-Strauss är uttalat betänksam över den moderna västerländska exploateringen av natur och människor och han framför tvivel på mänskligheten och dess framtid.

Det är inte svårt att känna sympati med Lévi-Strauss kring dessa frågor. Han tänkte utanför de gängse ramar och det går att se hans samlade produktion som en enda stor bok – en egensinnig fältrapport från en självdestruktiv civilisation. Det är inte utan orsak som han har kallats "den vilde tänkaren".

Både Lindberg och Schmidt tycks se Lévi-Strauss som en sorts försoningens antropolog och möjligen går det att se en slags tröst i hans PS: "Världen började utan människan och kommer att sluta utan henne."

REFERENSER

- Asplund, Johan, 1973. *Inledning till strukturalismen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Claude Lévi-Strauss och strukturalismen, 1975. Jan Anward och Gunnar Olofsson (red.). Staffanstorps: Cavefors, Zenitserien 7, 1969.
- Schmidt, Christina, 2007. *Nostalgisk längtan och iskallt förnuft: Claude Lévi-Strauss som civilisationskritiker*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Roger Jacobsson, fil.dr
Kulturella Perspektivs
redaktör